

Agnieszka Nalewajek

(Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie)

<https://orcid.org/0000-0001-5155-4511>

Przyczynek do biografii Wawrzyńca Kaszuby Krokowskiego (zm. 1497)

<https://doi.org/10.26881/sds.2023.26.06>

Keywords: Jagiellons, royal court, king Jan Olbracht, Krokowa

Wawrzyniec Kaszuba Krokowski (zm. 1497), dziedzic Krokowej w okręgu puckim na Pomorzu Gdańskim oraz dworzanin króla Jana Olbrachta (1492–1501), jak wskazują prowadzone w ostatnich latach badania, najprawdopodobniej był synem Jerzego z Wikrowa (Georg von der Wickerau, zm. po 1458 r.), pełniącego w latach 1442–1449 funkcje dworzanina i „podkomornika” wielkiego mistrza krzyżackiego Konrada von Erlichshausena, który nadał mu dobra krokowskie za służbę u jego boku. Jerzy ostatecznie wszedł w posiadanie Krokowej przez zawarcie małżeństwa z wdową po poprzednim jej właścicielu, komorniku wielkiego mistrza Konrada, Mikołaju z Laskowic (zm. 1448), lub jej córką Katarzyną¹. W latach 50. XV w. występował on jako Jerzy z Krokowej. Pierwsze zapiski świadczące, że Krokowa należała następnie do Wawrzyńca (łac. Laurentius), którego zwano Lorke, pochodzą z najstarszej księgi miejskiej Pucka z 1476 r.² W wywodach genealogicznych rodu Krokowskich nosił on miano Lorenz der Starke, czyli Lorenz Mocny,

¹ K. Bruski, *Krokowa i okolice w średniowieczu* [w:] *Dzieje Krokowej i okolic*, red. A. Groth, Gdańsk 2002, s. 30–31; *idem*, *Lokalne elity rycerstwa na Pomorzu Gdańskim w okresie panowania zakonu krzyżackiego. Studium prozopograficzne*, Gdańsk 2002, s. 138–139; S. Józwiak, A. Szweđa, *Dwóć wielkich mistrzóć zakonu krzyżackiego w Malborku. Siedziba i świećkie otoczenie średniowiecznego władcy zakonnego*, Toruń 2022, s. 208–211; J. Zdrenka, *Krokowscy i ich dobra w I połowie XV wieku*, „Gdańskie Studia z Dziejóć Średniowiecza” 1998, t. 5, s. 403.

² K. Bruski, *Krokowa...*, s. 31–32; *idem*, *Lokalne elity...*, s. 139.

z powodu nadzwyczajnej siły fizycznej³. Wawrzyniec Kaszuba miał brata Jerzego z Krokowej (zm. 1504), który został opatem klasztoru cystersów w Oliwie⁴. Według tradycji rodzinnej Lorenz Mocny walczył po stronie Jana Olbrachta w wojnie o tron węgierski po śmierci Macieja Korwina w 1490 r., zakończonej ostatecznie na początku 1492 r. niechlubną porażką pod Koszycami, skąd salwował się ucieczką⁵. Na podstawie genealogii rodu Krokowskich przyjęto, że Lorenz był starostą lęborskim⁶. Lębork i Bytów znajdowały się w tym czasie w rękach Bogusława X, który w 1491 r. poślubił królową Annę Jagiellonkę⁷. Na podstawie ogólnych ustaleń Klemensa Bruskiego wiadomo, że Wawrzyniec Kaszuba Krokowski otrzymał wiele nadań uczynionych przez księcia Bogusława, a także figurował w dokumentach Jana Olbrachta jako jego dworzanin królewski⁸.

Pojawienie się Krokowskiego na dworze monarszym za panowania Jana Olbrachta – jego działalności w służbie królewskiej przyrzemy się w niniejszym artykule – poprzedzało wcześniejsze szukanie przezeń protekcji u króla Kazimierza Jagiellończyka. Z treści listu tego władcy do rady miasta Gdańska wystawionego w Wilnie 3 czerwca 1484 r. wynika, że „nobilis Crokowski”, który opuścił swój dom i obawiał się o swe życie w związku ze stawianymi mu przez gdańszczan oskarżeniami o pewne przestępstwa, dostał od króla glejbt bezpieczeństwa (*salvum conductum*), a sprawę tychże oskarżeń monarcha nakazał załatwić bez przemocy na drodze prawnej⁹.

³ J. Heidenreich, *Przyczynek do dziejów rodu Krokowskich z Krokowej*, „Słupskie Studia Historyczne” 1997, t. 5, s. 100–101; A. Groth, *Czasy Rzeczypospolitej szlacheckiej i początki panowania pruskiego (1466–1815)* [w:] *Dzieje Krokowej i okolic*, red. A. Groth, Gdańsk 2002, s. 33.

⁴ J. Heidenreich, *Przyczynek...*, s. 101; A. Groth, *Czasy Rzeczypospolitej...*, s. 33; Z. Iwicki, *Konwent oliwski (1186–1831). Leksykon biograficzny i nie tylko...*, współpr. M. Babnis, Gdańsk–Pelplin 2010, s. 167; T. Zuzek, *Kilka uwag na temat szwedzkich rękopisów Tablic fundatorów i dobrodziejów klasztoru cysterskiego w Oliwie*, „Zapiski Historyczne” 2014, t. 79, z. 3, s. 90.

⁵ T. Zuzek, *Kilka uwag...*, s. 90.

⁶ J. Heidenreich, *Przyczynek...*, s. 101; A. Groth, *Czasy Rzeczypospolitej...*, s. 33.

⁷ A. Kucner, *Dzieje polityczne Lęborka i Bytowa w latach 1454–1637*, „Przegląd Zachodni” 1989, nr 2, s. 89.

⁸ K. Bruski, *Krokowa...*, s. 31; *idem*, *Lokalne elity...*, s. 139; MRPS, t. 2, nr 1119, 1120, 1121.

⁹ *Katalog dokumentów i listów królów polskich z Archiwum Państwowego w Gdańsku (do 1492 roku)*, oprac. M. Grulkowski, B. Możejko, S. Szybkowski, Gdańsk 2014, s. 349. Za zwrócenie uwagi na to źródło serdecznie dziękuję Panu prof. Sobiesławowi Szybkowskiemu.

Nieznana bliżej sprawa Krokowskiego z władzami Gdańska spowodowała, że w pierwszej połowie 1484 r. schronił się on na dworze królewskim i wystarał o glejt. Półtora roku później Krokowski otrzymał sumę 100 florenów zapisaną w księdze kwitów króla Kazimierza z lat 1484–1488¹⁰. Kwitancja ta została wystawiona 31 grudnia 1485 r. podczas pobytu władcy na sejmie w Piotrkowie¹¹. Zapewne Wawrzyniec Krokowski przybył wtedy do króla, a przyznana mu kwota pokryła koszty, które wiązały się z jego obecnością na dworze monarchicznym. Wówczas przez nadwornych urzędników dziedzic Krokowej został nazwany Kaszubą, określeniem, które przylgnęło do niego na stałe w następnych latach podczas służby jako *curiensis* w okresie rządów Jana Olbrachta.

Na temat obecności Krokowskiego w otoczeniu Kazimierza Jagiellończyka po 1485 r. nie ma wiadomości w zachowanych dokumentach. Później w 1494 r. pojawi się on na dworze Jana Olbrachta, o czym będzie mowa dalej. Niewykluczone, że Krokowski chciał się dostać do grona dworzan króla Kazimierza, co z pewnością było trudne ze względu na ograniczoną liczebność dworu władcy, o ukształtowanym podczas jego długich rządów składzie personalnym¹². Kaszuba nie znalazł się także wśród dworzan oddelegowanych w 1486 r. do służby na Rusi u boku królewicza Jana Olbrachta, który miał objąć tron polski po śmierci Kazimierza Jagiellończyka¹³. Według przekazów rodowych Krokowskich, do których sięgają badacze, Lorenz Mocny wziął udział w wyprawie Jana Olbrachta po koronę węgierską, zakończonej klęską pod Koszycami w 1492 r.¹⁴ Tej wiadomości nie potwierdzają zachowane rachunki Jana Olbrachta, w których można znaleźć płace za służbę węgierską, trzeba jednak zwrócić uwagę na dużą fragmentaryczność tych źródeł. Krokowski nie został odnotowany w rejestrze wydatków nadwornych z lat

¹⁰ „It. pro nbli Laurencio Kaszuba centum floreni ad Johannem Sapyenski ad rationem exactionis fertonum terre calissiensis”, *Liber quitantiarum regis Casimiri ab 1484 ad 1488* (*Księga skarbowa króla Kazimierza Jag.*), Warszawa 1897 („Teki Pawińskiego”, t. 2), s. 83.

¹¹ G. Rutkowska, *Itinerarium króla Kazimierza Jagiellończyka 1440–1492*, Warszawa 2014, s. 320–321.

¹² A. Nalewajek, *O liczebności dworu królewskiego Kazimierza Jagiellończyka w świetle spisów dworzan z 1470 i 1478 r.*, „Res Historica” 2021, nr 52, s. 61–83.

¹³ A. Nalewajek, *Dworzanie królewicza Jana Olbrachta w latach 1487–1492. Przyczynek do badań nad karierami rodów szlacheckich w czasach jagiellońskich*, „Średniowiecze Polskie i Powszechne” 2018, t. 10 (14), s. 192–216.

¹⁴ Z. Iwicki, *Konwent oliwski...*, s. 167; T. Zuzek, *Kilka uwag...*, s. 90.

1492–1493¹⁵. Nie występuje on również w rejestrze obejmującym rozliczenia z dworzanami za służbę węgierską¹⁶. Dlatego nie wiadomo, czy faktycznie uczestniczył w wojnie Jana Olbrachta o tron węgierski, ale raczej jest mało prawdopodobne, by znajdował się wtedy w szeregach jego dworzan.

Z pewnością udał się na Węgry jako dworzanin, biorąc udział w wyprawie królewskiej do Lewoczy na zjazd dynastyczny Jagiellonów, który miał tam miejsce wiosną 1494 r. Polski władca oraz towarzyszący mu bracia Zygmunt i Fryderyk, a także mąż Zofii Jagiellonki margrabia Fryderyk Hohenzollern, gościli wtenczas u Władysława Jagiellończyka w Lewoczy od 17 kwietnia do 7 maja¹⁷. Wiadomość o wyjeździe Wawrzyńca Krokowskiego na zjazd rodziny jagiellońskiej w Lewoczy przynosi znajdujące się w rejestrze rachunkowym dworzan Jana Olbrachta zestawienie wypłat, które otrzymał za poczet posiadany w służbie nadwornej¹⁸. Figurował on we wspomnianym wykazie jako „Cashuba”. Poza Krokowskim żaden z dworzan władcy nie był wówczas określany tym mianem.

Kaszuba Krokowski został przyjęty na dwór królewski w marcu 1494 r. podczas przygotowań do wyprawy Jana Olbrachta na zjazd z Władysławem Jagiellończykiem. Pierwszą wypłatę za poczet liczący 6 koni dostał w Krakowie 25 marca w wysokości 60 florenów¹⁹. Otrzymał wtedy uposażenie wynoszące 10 florenów za każdego konia w poczcie, wypłacane przez podskarbiego koronnego Piotra Kurozwęckiego (w zestawieniach znajdujących się w rejestrze dworzan odnotowywano go jako starostę krakowskiego)²⁰. W przededniu wyprawy do Lewoczy zwiększono liczebność orszaku dworskiego Jana Olbrachta, przyjmując do służby kilka osób posiadających poczty konne (m.in. byli to: Mikołaj Gardzina Lubrański, Mikołaj Lapispotok, Jan Kurozwęcki, Andrzej Stadnicki, Mikołaj Jemielnicki oraz

¹⁵ AGAD, Archiwum Skarbu Koronnego, Oddział 1, Rachunki Królewskie [dalej: ASK, Oddz. 1], 20.

¹⁶ AGAD, Archiwum Skarbu Koronnego, Oddział 86, Rachunki z przychodów i wydatków na potrzeby wojska koronnego [dalej: ASK, Oddz. 86], 3, k. 1–8v.

¹⁷ F. Papeć, *Jan Olbracht*, Kraków 2006, s. 223.

¹⁸ AGAD, ASK, Oddz. 86, 2, k. 97v.

¹⁹ „Item feria tertia post Palmarum eundo Laczoviam eidem super sex equos sexaginta flor. per capitaneum”, *ibidem*, k. 97v.

²⁰ Piotr Kurozwęcki (zm. 1499) – wojski krakowski (1474–1477), marszałek nadworny (1474–1478), starosta krakowski (1491–1495), starosta oświęcimski (1491–1494), starosta wieluński (1492), kasztelan sandomierski (1494–1499), zob. UC, nr 740.

właśnie Wawrzyniec Krokowski)²¹. Władca miał w tym czasie około 120 dworzan i pokojowców posiadających poczty o łącznej liczbie blisko 900 koni. Na wypłaty uposażenia za konie dla członków dworu w związku z podróżą do Lewoczy podskarbi koronny wydał 25 marca około 7,5 tys. florenów. Orszak królewski, z którym Jan Olbracht udał się na spotkanie z Władysławem Jagiellończykiem, był złożony również z licznych pocztów dygnitarzy koronnych oraz dworzan Zygmunta i Fryderyka. Zjazdowi w Lewoczy towarzyszyły wystawne ucztę i rozrywki dworskie, a Kaszuba, któremu przekazy rodowe przypisywały niezwykłą siłę fizyczną, jeśli faktycznie takową się odznaczał, mógł być uczestnikiem tychże zabaw i pokazów.

Po powrocie dworu królewskiego do Krakowa 21 maja Krokowski dostał kolejną wypłatę w wysokości 20 florenów²², którą otrzymał osobno, gdyż następne świadczenia za poczty zostały przekazane dworzanom w ostatnich dniach sierpnia. Od maja do końca 1494 r. Kaszuba nie otrzymywał żadnych należności za konie, co daje podstawę, by sądzić, że w tym czasie był nieobecny na dworze. W zestawieniu jego wypłat nie odnotowano poboru uposażenia od podskarbiego koronnego w Krakowie pod koniec sierpnia, przed podróżą władcy do Prus Królewskich²³. Nie odebrał tej wypłaty wówczas także w innym terminie. Powód nieobecności Krokowskiego na dworze wyjaśnia list Jana Olbrachta do rady miasta Gdańska z 29 maja 1494 r. w sprawie lasu królewskiego niegdyś przynależącego do zamku gdańskiego. Z treści listu wynika, że władca z powodu strat i szkód wyrządzonych w tym lesie przez dotychczasowych zarządców powierzył opiekę nad nim swojemu dworzaninowi Wawrzyńcowi Kaszubie Krokowskiemu, którego w tym celu wysłał do starosty malborskiego Zbigniewa Tęczyńskiego²⁴. Krokowski, jak można się domyślać, zgodnie z poleceniem Jana Olbrachta zapewne pojechał wtedy do Malborka, a następnie Gdańska, gdzie podjął się wykonania powierzonego mu przez króla

²¹ AGAD, ASK, Oddz. 86, 2, k. 73, 75, 76, 82, 91v, 97v.

²² „Cassuba. Item eidem super servitium XX flor.”, AGAD, ASK, Oddz. 1, 22, k. 27; „Item feria quarta post Pentecosten eidem viginti flor. Cracoviae”, AGAD, ASK, Oddz. 86, 2, k. 97v.

²³ AGAD, ASK, Oddz. 86, 2, k. 97v; F. Papeé, *Jan Olbracht...*, s. 224.

²⁴ *Katalog dokumentów i listów królów polskich z Archiwum Państwowego w Gdańsku (Jan Olbracht i Aleksander Jagiellończyk)*, oprac. S. Szybkowski, Gdańsk 2016, s. 57.

zadania. Wiadomo, że w 1494 r. otrzymał kwotę w wysokości 12 florenów z czerwcowej raty czynszu gdańskiego²⁵.

Ponownie pojawił się na dworze na początku następnego roku, podczas pobytu władcy w Malborku. Dostał wtedy bieżące uposażenie za poczet w wysokości 12 florenów, wypłacone 18 stycznia 1495 r.²⁶ Następne świadczenie za konie, wynoszące 22 i pół florena, otrzymał podczas wypłaty w Toruniu 5 marca 1495 r.²⁷ Odebrał też kolejną ratę świadczeń w wysokości 15 florenów w ostatnich dniach pobytu królewskiego w Toruniu 31 maja 1495 r.²⁸ Kolejna bieżąca wypłata za pocztę miała miejsce na Mazowszu w Rawie pod koniec lipca 1495 r. Kaszuba otrzymał wówczas za 6 koni uposażenie w wysokości 9 florenów wypłacone mu 30 lipca²⁹.

W tym okresie Krokowski znalazł się w gronie osób, które dostały kosztowne tkaniny rozdawane na dworze królewskim. Różnobarwne gatunki materiałów: aksamity, adamaszki i atłasy – dostarczył Jan Boner, które nabył podczas pobytu z władcą w Rawie³⁰. Część przywiezionych tkanin rozdysponowano następnie po przyjeździe króla do Płocka 15 sierpnia 1495 r. Kaszuba otrzymał wtedy 16 łokci szarego drogocennego adamaszku³¹. Warto zauważyć, że w wcześniejszej dostawie luksusowych materiałów, które Boner dostarczył na dwór Jana Olbrachta do Torunia w 1494 r., taką samą ilość – 16 łokci szarego adamaszku – dostał królewicz Zygmunt³². Kaszubie podarowano największą ilość szarego adamaszku odnotowanego w spisie

²⁵ B. Możejko, *Czynsz gdański w polityce Kazimierza Jagiellończyka i jego synów (1468–1516)*, Gdańsk 2004, s. 303.

²⁶ „Item in Marborg super sex equos XII flor. dominica die Prisce”, AGAD, ASK, Oddz. 86, 2, k, 97v. W związku z tą wypłatą figurował też na liście płac dla dworzan, znajdującej się w rejestrze wydatków nadwornych. „Cassuba. Item eidem eodem die super servicium XII flor. per XIII s[cotos]”, AGAD, ASK, Oddz. 1, 22, k. 49.

²⁷ „Item feria sexta post Cinerum eidem super sex equos XXII ½ flor. per Petrum de Schidl[owyecz]. Thorunie”, AGAD, ASK, Oddz. 86, 2, k, 97v. Wtedy również widniał na liście płac dla dworzan: „Cashuba, eidem super sex equos XXII ½ flor.”, AGAD, ASK, Oddz. 1, 22, k. 53.

²⁸ „Item dominica die post ascensionem super sex equos XV flor. ibidem”, AGAD, ASK, Oddz. 86, 2, k, 97v. Podobnie jak podczas poprzednich wypłat figurował na liście dworzan, którzy odebrali honoraria za konie: „Cashuba super sex XV flor.”, AGAD, ASK, Oddz. 1, 22, k. 59v.

²⁹ „Item feria quarta post s. Jacobi in Rawa super sex equos IX flor.”, AGAD, ASK, Oddz. 86, 2, k, 97v. Wtedy także znajdował się na liście płac dla dworzan: „Cashuba super sex IX flor.”, AGAD, ASK, Oddz. 1, 22, k. 63v.

³⁰ AGAD, ASK, Oddz. 1, 20, k. 244.

³¹ „Item ulnas shari”, *ibidem*, k. 245.

³² *Ibidem*, k. 243.

tkanin rozdanych po przyjeździe władcy na Mazowsze, przypuszczalnie za zasługi w rozwiązywaniu powierzonego mu zadania. Oprócz niego 14 łokci adamaszku w tym kolorze dostał Jan Woźnicki, który służył z dziesięciokonnym pocztem³³. Pozostałe 7 łokci trafiło do podskarbiego nadwornego Jakuba Szydłowieckiego³⁴.

Na podstawie wykazu świadczeń dla Kaszuby wiadomo, że w drugiej połowie sierpnia 1495 r. wysłano go z dworu do Lublina, dokąd po pobycie na Mazowszu miał przyjechać władca. W związku z podróżą do Lublina sekretarz Maciej Drzewicki wypłacił Kaszuby 10 florenów³⁵. Podczas późniejszego pobytu króla w Lublinie dostał dwie wypłaty bieżącego uposażenia za posiadany w służbie poczet. Najpierw 24 września 1495 r. dostał za 6 koni 30 florenów³⁶, następnie 20 florenów 21 października 1495 r. Wówczas otrzymał osobne świadczenie z rąk podskarbiego nadwornego Jakuba Szydłowieckiego³⁷.

Na podstawie znajdującej się w wykazie wypłat dla Kaszuby informacji dotyczącej posłania go do Lublina w drugiej połowie sierpnia 1495 r. można przypuszczać, że przy tejże okazji doszło do nawiązania przez Krokowskiego bliższych kontaktów z Maciejem Drzewickim. W następnych miesiącach Kaszuba ubiegał się u Drzewickiego – który będąc jednym z najważniejszych współpracowników Jana Olbrachta, zajmował się spłacaniem należności dla przebywających na dworze osób z zaplecza politycznego

³³ Jan Woźnicki – dworzanin Kazimierza Jagiellończyka, dworzanin Jana Olbrachta (1492–1497), chorąży łęczycki (1484–1486), podkomorzy łęczycki (1486–1498), starosta rawski, starosta przedecki (1495–1498), *Liber quitantiarum...*, s. 6, 27, 28, 33, 38, 40, 52, 58, 68, 71, 144, 147, 185; UŁS, nr A 48, A 215; S. Szybkowski, *Król Jan Olbracht wobec możliwości państwa ziem środkowopolskich [w:] Jagiellonowie i ich świat. Dynastia królewska w drugiej połowie XV i w XVI wieku*, red. B. Czwojdrak, J. Sperka, P. Węcowski, Kraków 2016, s. 316–317.

³⁴ AGAD, ASK, Oddz. 1, 20, k. 245. Jakub Szydłowiecki (zm. 1509) – podskarbi nadworny (1494–1501), podskarbi wielki koronny (1501–1509), zob. UC, nr 741, 779.

³⁵ „Item flor. per Drzewicki eundo in Lublin”, AGAD, ASK, Oddz. 86, 2, k. 97v. Maciej Drzewicki (zm. 1535) – sekretarz królewski (1492–1497), sekretarz wielki (1497–5.08.1499), biskup przemyski (1503), kanclerz koronny (1511–1515), arcybiskup gnieźnieński (1531–1535), zob. UC, nr 632, 925.

³⁶ „Item feria quinta post Mathei in Lublin super sex equos XXX flor. per Petrum Schidlowiecki”, AGAD, ASK, Oddz. 86, 2, k. 97v. Figurował wtedy na liście dworzan w rejestrze wydatków nadwornych: „Cashuba super sex XXX flor.”, AGAD, ASK, Oddz. 1, 22, k. 66.

³⁷ „Item feria quarta undecim milia virginis XX flor. per Jacobum S[chidlowiecki]”, AGAD, ASK, Oddz. 86, 2, k. 97v; „Cashuba, eidem viginti floreni”, AGAD, ASK, Oddz. 1, 22, k. 68v.

władcy – o uregulowanie wypłat przysługujących mu honorariów. Z kolejnych zapisów w zestawieniu świadczeń wynika, że Kaszuba przed końcem 1495 r. uzyskał od Drzewickiego aż 300 florenów³⁸. Kwota ta stanowiła najwyższą ze wszystkich dotychczasowych wypłaconych Krokowskiemu za posiadanie pocztu w służbie nadwornej. Przepuszczalnie składały się na nią bieżące uposażenie oraz zaległe świadczenia. Najprawdopodobniej z powodu odebrania tej kwoty bezpośrednio od Drzewickiego Kaszuba nie znalazł się na liście dworzan, którzy otrzymali bieżące płace w Lublinie 25 listopada 1495 r. Świadczenia były wtedy wypłacane osobom obecnym na dworze, w wysokości po 3 floreny za konie faktycznie znajdujące się w pocztach, z sumy wynoszącej 800 florenów, którą przekazał Maciej Drzewicki³⁹.

Później Kaszuba nie pojawił się także na liście dworzan, którzy otrzymali wypłaty w Krakowie 7 marca 1496 r., gdzie król udał się przed swoim przyjazdem na sejm w Piotrkowie. Osoby towarzyszące władcy w Krakowie dostały wówczas świadczenia w wysokości po 7 florenów za każdego konia, zgodnie z rzeczywistym ich stanem liczbowym w pocztach⁴⁰. Część pieniędzy, które przekazał wtedy podskarbi koronny Piotr Kurozwecki, wydano na wypłaty uposażenia dla pokojowców oraz osób przyjmowanych do służby podczas pobytu królewskiego na sejmie w Piotrkowie. Kaszuba nie figurował wtedy na grupowych listach płac⁴¹. Z zestawienia jego wypłat wynika, że w czasie trwania sejmu był obecny na dworze. Maciej Drzewicki wypłacił mu w Piotrkowie w 1496 r. honorarium wynoszące 20 florenów⁴². Dostał też od Drzewickiego kwotę w wysokości 12 florenów⁴³.

Według wykazu świadczeń Kaszuba otrzymał w 1496 r. również sumę w wysokości 126 florenów i 20 groszy. Kwota ta prawdopodobnie stanowiła spłatę zaległych należności za poczet konny, który Krokowski posiadał w służbie nadwornej. Zapis podaje, że otrzymał te pieniądze „de monetaria”, czyli w gotówce⁴⁴. W przypadku spłat należności częstą praktyką było wystawianie kwitancji na określone

³⁸ „Item per Drzevicki tricentos flor.”, AGAD, ASK, Oddz. 86, 2, k. 97v.

³⁹ AGAD, ASK, Oddz. 1, 22, k. 72–72v.

⁴⁰ *Ibidem*, k. 78–78v.

⁴¹ *Ibidem*, k. 79–79v.

⁴² „Item eidem XX flor. per eundem in Pyotrkow”, AGAD, ASK, Oddz. 86, 2, k. 97v.

⁴³ „flor. per eundem”, *ibidem*.

⁴⁴ „Item eidem super sex equos recepit super servitium de monetaria centum XX sex flor. XX gr.”, *ibidem*.

kwoty. Z kolejności zapisów znajdujących się w zestawieniu wypłat dla Kaszuby wynika, że powyższą sumę dostał w pierwszych miesiącach 1496 r. Tymczasem rozliczenia zaległych należności za poczty z większością dworzan z tytułu służby konnej miały miejsce pod koniec września 1496 r. Wydaje się, że Kaszuba dzięki swoim kontaktom z Maciejem Drzewickim dostawał przysługujące mu honoraria poza kolejnością.

Krokowski po odebraniu należności dalej kontynuował służbę na dworze królewskim. Na podstawie wykazu jego świadczeń wiadomo, że otrzymał od Macieja Drzewickiego następną wypłatę w wysokości 50 florenów w Krakowie 4 czerwca 1496 r.⁴⁵ Zapisy nie zawierają informacji wskazujących, by Kaszuba oddelegowano do pełnienia służby na Rusi, gdzie z dworu wysyłano wtedy grupy dworzan pod komendę Stanisława Chodeckiego, który kierował obroną Podola przed najazdami tatarskimi⁴⁶. Krokowski kolejne wypłaty otrzymał w Sandomierzu. Król przebywał w tym mieście w październiku 1496 r., a następnie w czasie przygotowań do wyprawy mołdawskiej wiosną 1497 r.⁴⁷ Pierwsza z kwot przekazanych przez Drzewickiego Kaszubie w Sandomierzu wynosiła 30 florenów⁴⁸. Drugim razem dostał świadczenie w wysokości 10 florenów⁴⁹. W okresie, gdy pełnił funkcję dworzanina królewskiego w latach 1494–1497, za poczet otrzymał łącznie ponad 850 florenów.

Dwa ostatnie zapisy umieszczone w zestawieniu wypłat dla Kaszuby dotyczyły świadczeń za udział w wyprawie mołdawskiej w 1497 r. Pierwsza suma, którą Maciej Drzewicki przekazał mu we Lwowie 29 maja, stanowiła 80 florenów⁵⁰, kolejna 16 florenów⁵¹. Wysokość tych świadczeń wskazuje, że Kaszuba uczestniczył w wyprawie mołdawskiej z poczem liczącym 8 koni. Większość dworzan Jana Olbrachta posiadała wtedy liczniejsze poczty niż w okresie zwykłej służby na dworze królewskim. Krokowski jako

⁴⁵ „Item eidem Cracovie per dominum Drzevicki L flor. ante recessum sabbato infra octavas Corporis Christi”, *ibidem*.

⁴⁶ A. Nalewajek, *Curienses w służbie wojskowej na Rusi za panowania króla Jana Olbrachta – zarys problematyki źródłowej*, „Historia Slavorum Occidentis” 2022, t. 32, nr 1, s. 123–125.

⁴⁷ F. Papeé, *Jan Olbracht...*, s. 226–227.

⁴⁸ „Item Sandomirie per flor.”, AGAD, ASK, Oddz. 86, 2, k, 97v.

⁴⁹ „Item ibidem eidem X flor. per eundem”, *ibidem*.

⁵⁰ „Item feria secunda infra octavas Corporis Christi per Drzevicki LXXX flor.”, *ibidem*.

⁵¹ „Item in Leopoli per flor.”, *ibidem*.

jeden z nielicznych członków dworu dostał przed wyprawą po 10 florenów za każdego konia w poczcie. Większość dworzan otrzymała we Lwowie tylko bieżące uposażenie w wysokości 2 florenów za konia. W wypadku Kaszuby wypłata ta wyniosła 16 florenów.

Następnie Kaszuba figurował na liście płac dworzan sporządzonej podczas oblężenia Suczawy na przełomie września i października 1497 r. – otrzymał wtedy 34 floreny⁵². Wypłacano wówczas dworzanom po 4 floreny za każdego konia w pocztach. Niewykluczone, że doszło do pomyłki w zapisie sumy wypłaconej Krokowskiemu. Mógł dostać kwotę w wysokości 32 florenów. Informacja z powyższej listy płac nie znalazła się w zestawieniu świadczeń, które otrzymał Kaszuba, ponieważ po wyprawie mołdawskiej już nie uzupełniano wykazów wypłat znajdujących się w rejestrze dworzan Jana Olbrachta. Lista płac spod Suczawy zawierała ostatnią wzmiankę o Kaszubie z okresu jego służby na dworze królewskim. Zginął w drodze powrotnej z wyprawy mołdawskiej⁵³. O śmierci Wawrzyńca Krokowskiego świadczą trzy dokumenty monarsze wystawione w Radomiu 28 grudnia 1497 r., w których władca pozwolił na wykupienie od jego sukcesorów wsi królewskich w okręgu gdańskim⁵⁴. Użyto w nich w odniesieniu do Kaszuby określenia „olim” oznaczającego, że uznawano go za osobę zmarłą⁵⁵. W świetle zapisów w tych dokumentach Wawrzyniec Kaszuba Krokowski był wówczas osobą nieżyjącą⁵⁶. Wynika z nich, że poniósł śmierć podczas powrotu spod Suczawy w lasach bukowińskich pod Koźminem. Warto zwrócić uwagę, że w pierwszym z dokumentów z 28 grudnia 1497 r. zmarłego Krokowskiego nazwano łacińskim imieniem Laurentius, w dwóch następnych występował natomiast pod imieniem Leonard⁵⁷. Później o nieżyjącym Wawrzyńcu Kaszubie wspominano w dokumencie Jana Olbrachta z 2 stycznia 1501 r.,

⁵² „fl”, *ibidem*, k. 107.

⁵³ Informację o śmierci Wawrzyńca Krokowskiego na Bukowinie podał Kasper Niesiecki, który napisał, że zginął on w 1506 r., zob. K. Niesiecki, *Herbarz polski*, t. 5, wyd. J.N. Bobrowicz, Lipsk 1840, s. 385. Zob. *Katalog dokumentów i listów królów polskich z Archiwum Państwowego w Gdańsku (do 1492 roku)*..., s. 349.

⁵⁴ MRPS, t. 2, nr 1119, 1120, 1121.

⁵⁵ AGAD, Metryka Koronna, ks. 16, k. 144–145.

⁵⁶ T. Rembalski, *Dzieje osadnictwa na terenie współczesnych gmin Gdynia i Kosakowo od XIII do XV wieku*, Gdynia 2006, s. 75, 78.

⁵⁷ „[...] olim nobilis Laurenti Caschuba Krokowski curiensis nostri”, *ibidem*, k. 144; „[...] olim nobilis Leonardi Caschuba Krokowski curiensis nostri”, *ibidem*, k. 145.

wystawionym dla wdowy po nim Małgorzaty Krokowskiej, który dotyczył korzystania z posiadanych przez rodzinę Krokowskich uprawnień do połowu ryb w Bałtyku⁵⁸.

Według tradycji genealogicznej Lorenz Mocny, czyli Wawrzyniec Kaszuba, ufundował w 1498 r. murowany kościół w Krokowej⁵⁹. Kwestie dotyczące okoliczności dokonania tej fundacji wymagają gruntowniejszej analizy źródłowej w związku z datą śmierci Wawrzyńca Kaszuby Krokowskiego, która nastąpiła – jak już wspomniano – podczas wyprawy mołdawskiej w 1497 r. Echem nieszczęścia, które spotkało Wawrzyńca Kaszubę oraz dotknęło jego rodzinę, była (dostrzeżona przez Tomasza Zuzka) negatywna opinia o królu Janie Olbrachcie, umieszczona jesienią 1506 r., za następcy opata Jerzego z Krokowej, w rękopisie *Tablice fundatorów i dobrodziejów klasztoru cystersów w Oliwie*. Władca został wpisany w poczet dobroczyńców klasztoru oliwskiego, pomimo że nie dokonał nadań na jego rzecz. We wzmiance o nim odnotowano: „sed tamen in rebus bellicis infortunatus”⁶⁰. Tomasz Zuzek łączy tę opinię z wiadomościami pochodzącymi z przekazów genealogicznych o bracie opata Jerzego z Krokowej, Lorenzie Mocnym, dotyczącymi jego służby w wojnie o tron węgierski w latach 1490–1492. Niewątpliwie ocena króla Jana Olbrachta była powiązana z niefortunną wyprawą mołdawską, podczas której Wawrzyniec Krokowski stracił życie.

Wdowa po Wawrzyńcu Małgorzata oraz jego synowie Jan i Jerzy uzyskali od kolejnego władcy Aleksandra Jagiellończyka, z tytułu roszczeń z powodu tragicznie przerwanej służby Kaszuby na dworze za panowania Jana Olbrachta, zapis sumy 500 florenów z dochodów na wsiach królewskich w ziemi pomorskiej. Dokument w tej sprawie został wystawiony podczas pobytu następcy Jana Olbrachta w Toruniu 17 kwietnia 1504 r.⁶¹ We wcześniejszym roku, 9 marca, w Wilnie władca wydał jednemu ze swych dworzan zgodę na wykupienie z rąk wdowy po Wawrzyńcu Kaszubie Krokowskim oraz jego synów wsi królewskich, przyznając im jednak prawo do spłaty należności, które dostawali z tych dóbr⁶². Dokument monarszy uzyskany przez

⁵⁸ ASPK, t. 3/2, nr 492; *Katalog dokumentów i listów królów polskich z Archiwum Państwowego w Gdańsku (Jan Olbracht i Aleksander Jagiellończyk)*..., s. 129–130.

⁵⁹ A. Groth, *Czasy Rzeczypospolitej*..., s. 56.

⁶⁰ T. Zuzek, *Kilka uwag*..., s. 90.

⁶¹ MRPS, t. 3, nr 1455.

⁶² *Ibidem*, nr 707.

rodzinę Kaszuby w Toruniu 17 kwietnia 1504 r. stanowił natomiast zadośćuczynienie z powodu śmierci Wawrzyńca Krokowskiego podczas służby, którą pełnił u króla Jana Olbrachta, brata i poprzednika panującego Aleksandra Jagiellończyka, za koszty i straty w tej służbie: „Quia satisfaciendo olim nobili Laurencio Krokowski pro servicis olim domino Joanni Alberto Regi germano et predecessori nostro: impensis ac pro damnis in [...] servicio acceptis”⁶³. Zapisy użyte w treści tego dyplomu świadczyły o tym, że Kaszuba stracił życie w służbie podczas wyprawy mołdawskiej, co pozbawiło rodzinę Krokowskich profitów z dochodów czerpanych z tego tytułu.

Materiały wydobyte z ksiąg rachunkowych oraz dokumenty królewskie przynoszą istotne uzupełnienie wiedzy o nieznanych właściwie do tej pory okolicznościach kariery Wawrzyńca Kaszuby Krokowskiego na polskim dworze monarszym za panowania Jana Olbrachta. Pozwalają ustalić, że pełnił służbę w latach 1494–1497, do czasu śmierci w wyprawie mołdawskiej. Na ich podstawie wiadomo, że utrzymywał bliższe kontakty z Maciejem Drzewickim, będącym jednym z najbliższych współpracowników władcy, dzięki którym uzyskiwał poza kolejnością wypłaty honorariów i wzmocnił swą pozycję wśród dworzan. Dalsze uzupełnienie biogramu Wawrzyńca Kaszuby Krokowskiego mogłyby przynieść badania nad jego dobrami obejmującymi również wsie królewskie w ziemi pomorskiej, m.in.: Kielno, Chylonię, Cisową i Kosowo, które otrzymał od poprzedników Aleksandra Jagiellończyka.

Warto dodać, że do czasu wyprawy mołdawskiej Wawrzyniec Krokowski był jedyną osobą w gronie dworzan Jana Olbrachta określaną jako Kaszuba. W latach 1498–1500 w siłach nadwornych służyły z pocztami cztery osoby określane tym mianem. Byli to: Bernat Kaszuba z pocztem czterokonnym⁶⁴, Fayer Kaszuba z pocztem pięciokonnym⁶⁵, Klaus Kaszuba⁶⁶ i Kaszuba Rachczyński⁶⁷.

⁶³ AGAD, Metryka Koronna, ks. 20, k. 249v.

⁶⁴ AGAD, ASK, Oddz. 1, 24, k. 10; AGAD, Archiwum Skarbu Koronnego, Oddział 85, Rejstry Popisowe [dalej: AGAD, ASK, Oddz. 85], 2, k. 42v.

⁶⁵ AGAD, ASK, Oddz. 1, 310, k. 20v; AGAD, ASK, Oddz. 86, 4, k. 42; AGAD, ASK, Oddz. 85, 3, k. 24v; Fayger (5 koni): AGAD, ASK, Oddz. 85, 3, k. 13.

⁶⁶ AGAD, ASK, Oddz. 86, 4, k. 38.

⁶⁷ *Ibidem*, k. 125.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie:

- Archiwum Skarbu Koronnego, Oddział 1, Rachunki Królewskie, 20, 22, 310;
- Oddział 85, Rejestry Popisowe, 2, 3;
- Oddział 86, Rachunki z przychodów i wydatków na potrzeby wojska koronnego, 2, 3, 4;
- Metryka Koronna, ks. 16, 20.

Źródła drukowane

Akta Stanów Prus Królewskich, t. 3, cz. 2, wyd. K. Górski, M. Biskup, Toruń 1963.

Katalog dokumentów i listów królów polskich z Archiwum Państwowego w Gdańsku (do 1492 roku), oprac. M. Grulkowski, B. Możejko, S. Szybkowski, Gdańsk 2014.

Katalog dokumentów i listów królów polskich z Archiwum Państwowego w Gdańsku (Jan Olbracht i Aleksander Jagiellończyk), oprac. S. Szybkowski, Gdańsk 2016.

Liber quitantiarum regis Casimiri ab 1484 ad 1488 (Księga skarbową króla Kazimierza Jag.), Warszawa 1897 („Teki Pawińskiego”, t. 2).

Matricularium Regni Poloniae Summaria, wyd. T. Wierzbowski, t. 2–3, Warszawa 1907–1908.

Niesiecki K., *Herbarz polski*, t. 5, wyd. J.N. Bobrowicz, Lipsk 1840.

Literatura przedmiotu

Bruski K., *Krokowa i okolice w średniowieczu* [w:] *Dzieje Krokowej i okolic*, red. A. Groth, Gdańsk 2002, s. 9–32.

Bruski K., *Lokalne elity rycerstwa na Pomorzu Gdańskim w okresie panowania zakonu krzyżackiego. Studium prozopograficzne*, Gdańsk 2002.

Heidenreich J., *Przyczynek do dziejów rodu Krokowskich z Krokowej*, „Słupskie Studia Historyczne” 1997, t. 5, s. 99–108.

Groth A., *Czasy Rzeczypospolitej szlacheckiej i początki panowania pruskiego (1466–1815)* [w:] *Dzieje Krokowej i okolic*, red. A. Groth, Gdańsk 2002, s. 33–85.

Iwicki Z., *Konwent oliwski (1186–1831). Leksykon biograficzny i nie tylko...*, współpr. M. Babnis, Gdańsk–Pelplin 2010.

- Jóźwiak S., Szweda A., *Dwór wielkich mistrzów zakonu krzyżackiego w Malborku. Siedziba i świeckie otoczenie średniowiecznego władcy zakonnego*, Toruń 2022.
- Kucner A., *Dzieje polityczne Lęborka i Bytowa w latach 1454–1637*, „Przegląd Zachodni” 1989, nr 2, s. 84–106.
- Możejko B., *Czynsz gdański w polityce Kazimierza Jagiellończyka i jego synów (1468–1516)*, Gdańsk 2004.
- Nalewajek A., *Curienses w służbie wojskowej na Rusi za panowania króla Jana Olbrachta – zarys problematyki źródłowej*, „Historia Slavorum Occidentis” 2022, t. 32, nr 1, s. 119–136.
- Nalewajek A., *Dworzanie królewicza Jana Olbrachta w latach 1487–1492. Przyczynek do badań nad karierami rodów szlacheckich w czasach jagiellońskich*, „Średniowiecze Polskie i Powszechnie” 2018, t. 10 (14), s. 192–216.
- Nalewajek A., *O liczebności dworu królewskiego Kazimierza Jagiellończyka w świetle spisów dworzan z 1470 i 1478 r.*, „Res Historica” 2021, nr 52, s. 61–83.
- Papeé F., *Jan Olbracht*, Kraków 2006.
- Rembalski T., *Dzieje osadnictwa na terenie współczesnych gmin Gdynia i Kosakowo od XIII do XV wieku*, Gdynia 2006.
- Rutkowska G., *Itinerarium króla Kazimierza Jagiellończyka 1440–1492*, Warszawa 2014.
- Szybkowski S., *Król Jan Olbracht wobec możnowładztwa ziem środkowopolskich [w:] Jagiellonowie i ich świat. Dynastia królewska w drugiej połowie XV i w XVI wieku*, red. B. Czwojdrak, J. Sperka, P. Węcowski, Kraków 2016, s. 303–330.
- Urzędnicy centralni i nadworni Polski XIV–XVIII wieku. Spisy*, oprac. K. Chłapowski et al., red. A. Gąsiorowski, Kórnik 1992.
- Urzędnicy województw łęczyckiego i sieradzkiego XVI–XVIII wieku. Spisy*, oprac. E. Opaliński, H. Żerek-Kleszcz, red. A. Gąsiorowski, Kórnik 1993.
- Zdrenka J., *Krokowscy i ich dobra w I połowie XV wieku*, „Gdańskie Studia z Dziejów Średniowiecza” 1998, t. 5, s. 397–411.
- Zuzek T., *Kilka uwag na temat szwedzkich rękopisów Tablic fundatorów i dobrodziejów klasztoru cysterskiego w Oliwie*, „Zapiski Historyczne” 2014, t. 79, z. 3, s. 85–103.

Abstract

Inspiration for the biography of Wawrzyniec Kaszuba Krokowski
(died 1497)

Wawrzyniec Kaszuba Krokowski (*Laurentius Cashuba Krokowski*), so far better known, based on the family tradition, as Lorenz der Starke or Lorenz Mocny (the Strong), went down in history as the owner of Krokowa in the Puck district, and was a courtier of King Jan Olbracht. According to genealogical reports, he participated in the war of Jan Olbracht for the Hungarian throne in the years 1490–1492. Information concerning this could not be found in document sources and accounting books. The documented ties of Wawrzyniec Kaszuba Krokowski with the royal court of the Polish rulers date back to the end of 1485, when he received a receipt for the payment of 100 florins from Kasimir Jagiellon during the Sejm in Piotrków. On the basis of information obtained from Jan Olbracht's accounting records, we learn that Wawrzyniec Kaszuba Krokowski was admitted to the royal court in March 1494, before the Jagiellonian dynastic congress in Levoča. He was a court member and served with a 6-horse retinue until the Moldovan expedition in 1497. Krokowski took part in it with an 8-horse retinue. After the expedition, in the light of the royal documents from the end of 1497, he was declared dead. Most likely, he lost his life in the Bukovina forests during the retreat of Jan Olbracht's military forces from Suceava. Later, in 1504, as compensation, King Alexander Jagiellon bequeathed to the Krokowski family the sum of 500 florins in the royal villages of the Pomeranian land.